

Yeniyyətə və gənclərdə addiktiv davranışın motivasiyası və təzahür

xüsusiyyətləri

Nuralı Çələbiyev

psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun Şəki filialı

n_chelebiyev@mail.ru

İnsan psixikası çox çevik, tez uyğunlaşma qabiliyyətinə, yüksək səmərəliliyə və böyük ehtiyatlara malik, özünü bərpa edən sistemdir. Bununla belə, bu qərribə sistemin özünəməxsus zəif tərəfləri və müəyyən həddə qədər dözümlülük sərhədləri vardır. Bir çox hallarda insanların qarşılaşdığı davamlı stresslər və psixotraumatik vəziyyətlər bu sərhədlərin dağılmasına gətirib çıxarır. Normal vəziyyətlərdə insan psixikasının müdafiə mexanizmləri qeyri-adekvat, destruktiv hərəkətləri tənziqləmək gücündə olsa da, kritik vəziyyətlərdə və uzun müddət psixikaya təsir göstərən destruktiv amillər insanın normal psixi həyatında neqativ dəyişənliyə-müxtəlif deviant davranış formalarının yaranmasına səbəb olur.

Zəmanəmizdə deviant davranışın digər bir sıra formaları kimi, **addiktiv** (addiction-zərərli vərdiş, meyl) **davranış** formalarının da yeniyyətə və gənclərin həyat üslubuna, yaşam tərzinin bir hissəsinə çevrilmə riski get-gedə artmaqdadır. Asılılıq meylləri yaradan addiktiv davranışın “internet-addiksiya”, “kompyuter addiksiyası”, “qeyri-kimyəvi və kimyəvi addiksiya”, “qumar oyunları addiksiyası”, “televiziya və serial addiksiyası” və s. kimi formaları geniş yayılmaqdadır.

Addiktiv davranış problemini tədqiq edən bir sıra alimlər (H.Selye, E.P.İlin, L.P.Qrimak, T.P.Korolenko, A.S.Timofeyeva, K.Chерmin və b.) bu davranış tipini insanın özünə və cəmiyyətə zərər vuran deviant davranış formalarından biri kimi səciyyələndirirlər. Addiktiv davranış dedikdə, insanın öz psixi vəziyyətində müxtəlif vasitələrdən -psixikaya təsir göstərən formakoloji və qeyri-formakoloji vasitələrdən istifadə etməklə reallıqdan qaçma cəhdləri nəzərdə tutulur.

İnsanlarda addiktiv davranış meyllərinin meydana gəlməsinin motivləri geniş və əhatəlidir. Burada insanların fərdi xüsusiyyətlərinin və mühit təsirlərinin xarakteri başlıca amil kimi nəzərdən keçirilə bilər. Zəif sinir sistemi tipinə və psixikaya malik olan insanlar gündəlik həyatda qarşılaşdıqları çətinliklər qarşısında daha çox acizlik göstərir, əhval düşkünlüyünün yaratdığı diskomfort vəziyyətlərdən çıxış yolunu əhvalı yüksəldən müxtəlif stimullardan istifadə də görürlər. Belə vəziyyətlərdə insanların daha çox istifadə etdikləri addiktiv vasitələr **alkoqol** və **narkotikadır**.

Yeniyyətə və gənclərdə davranış qüsurlarının meydana gəlməsində **normal yaş böhranlarının**, sinir sistemi tipinin, ailədaxili münasibətlərin, onların daxil olduqları sosial qrupların güclü təsiri vardır. Bu cəhətdən əlverişsiz həyat şəraitinin, ailə tərbiyəsinin, uşaq və yeniyyətə ilə ünsiyyət üslubunun xarakteri daha təsirli amil kimi tərbiyə işində daim nəzərə alınmalıdır. İnsanı asılı həyat yaşamağa məhkim edən addiktiv davranış mexanizmlərinin kökləri uşaq yaş dövrləri, ailə tərbiyəsinin xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Əgər uşaq valideynlərindən dəstək, emosional istilik görmürsə, onda psixoloji müdafiəsizlik hissi baş qaldırır. Uşaq böyüdükcə, bu hiss onun həyatda qarşılaşdığı insanlara köçürülür və yaranmış diskomfort yeniyyətə və gəncləri fəallığı artıran, **süni komfort** və **eyforiya** vəziyyəti yaradan müxtəlif maddələrdən istifadəyə təhrik edir.

Addiktivlik probleminin mahiyyətinin düzgün dərk edilməməsi insanlar, bütövlükdə cəmiyyət üçün çox ciddi mənfi nəticələrə gətirib çıxara bilər. Alkoqolizm, narkomaniya, siqaret aludəçiliyi, toksikomaniya kimi addiksiyalar doğurduğu fəsadlara görə daha ağır nəticələrə səbəb olur.